

get fra Nikea. Med myndighet maner han keiseren til å bekjempe arianere og andre kjettere. Synd, bor og nattverdssakramentet som sonoffer for arvesynden er sentrale temaer hos Ambrosius. Han var oppratt av at prestene skulle drive sjelsorg. Han skapte også en ny messeliturgi, der blant annet salmesang fikk en viktig plass. Ordet *missa* som navn på gudstjenesten forekommer først hos Ambrosius.

Hieronymus (d. 419/20) er mest kjent for sin oversettelse av Bibelen til latin. Det skjedde på oppdrag fra den romerske biskopen Damasus, som var misfornøyd med de latinske versjonene som fantes fra før. Hieronymus hadde lært hebraisk, og midt i arbeidet bestemte han seg for at han ville oversette GT på grunnlag av den hebraiske teksten. Til da var det Septuaginta som hadde vært enerådende blant de kristne. Hieronymus' oversettelse (som ikke var komplett) danner grunnstammen i det som senere ble kalt *Vulgata*. Denne kom til å bli den romersk-katolske kirkens bibel, og Trientkonsilet (1545–63 – se nedenfor, kap. 13) slo fast at det var den som var Guds ufeilbarlige ord. (I vårt hundreår er dette dogmet stadig blitt oppmyket.)

Augustin

Aurelius Augustinus (354–430) er den antikke kristendommens uten sammenligning mest betydningsfulle teolog. «Du har skapt oss til deg, og vårt hjerte er urolig inntil det finner hvile i deg»: Augustin beskriver menneskets situasjon – personlig, men samtidig prinsipielt. Det falne mennesket, fortapt i synden, og Guds forløsende nåde er hans hovedtema.

Liv

Augustin kom fra det latinske Nord-Afrika. Moren var kristen, og han tegner et kjærlig bilde av henne. Men den unge Augustin har lite til overs for kristendommen. Der han selv forteller om ungdomstiden, vitner om et splittet sinn. På den ene siden levde han et utsvevende liv, men samtidig ble han tiltrukket av den

En dag mens han satt i en hage, fanger ørene hans en barnestemme som skrålte: *Tolle lege, tolle lege!* – «Ta og les!» Augustin opplevde dette som et omen, ord tettet til ham selv. Han fant frem en bok med Paulus' brev, og øynene hans falt på disse ordene:

La oss leve sømmelig som ved høylys dag; ikke i festing og fyll, hor og utskielser, i strid og misunnelse. Men kle dere i Herren Jesus Kristus, og vær ikke så opptatt av kroppen at det vekkes begjær (Rom 13:13–14).

Dette var ordene som utløste Augustins omvendelse, ifølge det han selv sier i sine *Bekjennelser*.

kroppsfjendtlige manikeismen. Der gikk han som «tilhører» i ni år. I 383 seiler han over til Roma, og ender snart opp i Milano, der han underviser i faget sitt, retorikk. Han møter nyplatonikere, som gjør inntrykk på ham med sitt filosofiske gudsbegrep: Gud er det Ene, som alle ting strømmer ut fra. Samtidig hører han biskop Ambrosius' mektige taler og blir dradd mot kristendommen. Plutselig en dag blir han omvendt.

Påskemorgen 387 lar Augustin seg døpe, av Ambrosius. Så trekker han seg tilbake til et kloster i Nord-Afrika noen år, før han lar seg vigsle til prest. I 391 blir han biskop i byen Hippo. Han utfolder et stort forfatterskap. Her må vi konsentrere oss om noen hovedpunkter.

Synd, nåde og predestinasjon

Menneskeslekten har arvet Adams synd (jf. Rom 5:12). Selve forplantningen drives av syndig begjær. Gjennom arvesynden er menneskene avskåret fra Gud. De er dermed fortapte. Likevel har Gud, av grunner som bare han vet, valgt seg ut et visst antall mennesker som – uten å fortjene det – skjenkes nåde. Disse menneskene tildeler han tro, godhet og kjærlighet til Gud, og de får komme i hans himmel. De andre – de fleste – blir værende i synd og fottapelse.

Augustins predestinasjonslære ble til dels utformet i polemikk mot synspunktene til Pelagius, en britisk munk. Pelagius hevdet at menneskenes vilje var fri, slik at de ved egen anstrengelse kunne unngå synd. For Augustin var dette altfor optimistisk. Riktignok har menneskene en egen vilje, og det er også sant at menneskenaturen streber mot det gode, som er Gud. Men menneskets kjærlighet til seg selv er uutryddelig, og avstanden til Gud er altfor stor til at mennesket kan bli fullkomment av egen kraft. Synden er uunngåelig, og vi er fullstendig prisgitt Guds nåde. Dem som Gud har bestemt til frelse, griper han fatt i og vender deres vilje mot Ham. Denne innsikten var Augustin kommet frem til av egen erfaring, og den samsvarte for ham med det han kunne lese om rettferdigjørelsen hos Paulus.

Problemstillingen menneskets frie vilje versus guddommelig predestinasjon er et dilemma vi møter i mange religioner. I kristendommen er Augustin den første som for alvor setter det på dagsordenen. Særlig i vestlig kristendom blir det gjenstand for mange teologiske kontroverser siden. Det pelagianske synet på den frie viljen avvises av den romersk-katolske kirken, men den aksepterer heller aldri predestinasjonslæren fullt ut. I de østlige kirkene ble problemstillingen aldri særlig viktig.

Kirken

Det finnes en usynlig og en synlig kirke. Den usynlige kirken består av dem som Gud har utvalgt til frelse. De utvalgte er bare en del av dem som er døpt og som

tilhører den synlige kirken på jorden. Dåpen er en nødvendig, men ikke en tilstrekkelig betingelse for frelse. Den er bare en begynnelse; etter at det er døpt, er mennesket fremdeles syndig og må leve hele sirt fortsatte liv i håpet om å motta nåden.

Sitt syn på kirken og sakramentene utvikler Augustin i en annen polemikk, nemlig mot donatistene i Nord-Afrika. De hadde skilt seg ut fordi de mente at bare sakramenter utført av rene og syndfrie prester var gyldige. Augustin fremhevet her at Guds nåde ikke beror på mennesker. Dåpen er gyldig uavhengig av prestens personlige kvaliteter. Samtidig skjenker Gud nåde til dem han vil. Donatistene var kjettere, menre Augustin, og han var med på å få keiseren til å forby den donatistiske kirken.

Augustins skille mellom den synlige og den usynlige kirke kan forstås som en respons på at kristendommen har forvandlet seg fra sekt til statskirke. Som millennarisk sekt hadde den befunnet seg på terskelen mellom denne verden og den neste. Som kirke er den selv blitt en del av denne verden, der det nå er normalt å være døpt. Augustins begrep om den usynlige kirke er en omtolkning av kristendommens opprinnelige liminale selvforståelse; de utvalgte er i denne verden, også som medlemmer av den synlige kirke, men tilhører fremdeles, som usynlig kirke, et ikkeverdslig fellesskap. Skillet mellom «verden» og «kirken» er blitt et skille innenfor kirken selv.

Stat, kirke og historie

At skillet mellom verden og kirken er blitt mer komplisert, kommer også til uttrykk i Augustins store verk *Om Guds stad*. Her gjør han riktignok et skille mellom «den verdslige stad» (metaforisk betegnet som «Babylon») og «Guds stad» («Jerusalem»). Verdenshistorien er en kamp mellom de to samfunnsformene, og til sist vil Gud la «det himmelske Jerusalem» seire og stå alene tilbake. I den faktiske historien er de to samfunnene likevel alltid blandet, og det finnes dårlige og gode verdslige stater og samfunn, samtidig som «Guds stad» heller ikke kan identifiseres med den synlige kirke her på jorden. På den måten kan den synlige kirken inngå allianse med den gode stat, og bruke statens maktmidler for å fremme kristendommens sak. På vegne av det himmelske Jerusalem som skal komme, kan derfor den jordiske kirke knytte seg til en rettferdig verdslig stat i kamp mot onde samfunnskrefter og statsmakter. I denne sammenhengen utvikler Augustin også en teori om «rettferdig krig».

Augustins samfunnst teori fikk betydning for senere tenkning om forholdet mellom kirke og stat. Staten fikk sin teologiske begrunnelse som et redskap for kirken, og var underordnet kirken i Guds frelsesplan. Teorien om rettferdig krig legitimerte maktbruk mot kjettere og krig mot hedninger. Korstogene kunne senere begrunnes ut fra den.